

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Емилияна Илиева Конова, д.м.

на дисертационен труд на тема

„ИЗСЛЕДВАНЕ НА ЕСТЕСТВЕНИТЕ РЕГУЛАТОРНИ Т-КЛЕТКИ КАТО ФАКТОР ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА БРЕМЕННОСТ ПРИ ЧОВЕК“

на Андрей Георгиев Величков, докторант редовна форма на обучение,

отчислен с право на защита

Лаборатория по репродуктивни ОМИКс технологии,

Институт по биология и имунология на размножаването „Акад. К. Братанов“, БАН

за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“

Област на висше образование «Природни науки, математика и информатика»

- шифър 4, професионално направление «Биологически науки» - шифър 4.3.,

научна специалност Имунология, шифър 01.06.23

Рецензията е изготвена според изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Република България и Правилника за приложението му в Институт по биология и имунология на размножаването „Акад. К. Братанов“, БАН.

Оценка на актуалността на темата

Представеният за обсъждане дисертационен труд е актуално, задълбочено и с безспорен фундаментален характер проучване в областта на репродуктивната имунология. Безплодието е медицински, социален, демографски и емоционален проблем, който засяга 10-15% от двойките в развитите страни, а приблизително в 20% от случаите, основната причина остава неустановена. Неизяснена остава етиологията и при около 40% от случаите с повтарящи се загуби на плода преди 24 г.с. Въпросите, свързани с етиопатогенезата на репродуктивните неуспехи са обект и на съвременната имунология на репродукцията. Изграждането на имуноен толеранс на майчино-феталната граница има основно значение за имплантацията на оплодената яйцеклетка и

правилното протичане на бременността, и включва синергично действие на отделни клетъчни популации и секретиранията от тях цитокини в децидуата. Централна роля в тези процеси през първия триместър имат Tregs, които, чрез своето засилено присъствие на майчино-феталната граница, упражняват контрол върху имунния отговор спрямо развиващия се фетус.

Въпреки многобройните проучвания, ненапълно изяснена остава ролята на естествените Tregs (nTregs) по време на имплантацията и през първия триместър. Актуалността на обсъждания дисертационен труд се определя от задълбоченото им проучване чрез създаване на собствен алгоритъм за фенотипен анализ, приложен за тяхното изследване и оценка при жени с репродуктивни неуспехи и здрави контроли. В този смисъл, дисертационният труд е посветен на един много съществен и актуален проблем на репродуктивната имунология, отнасящ се до механизмите на имунния толеранс по време на бременността и етиопатогенезата на имплантационната недостатъчност. Затова смятам, че дисертационният труд освен актуален, е навременен и много полезен за клиничната практика.

Оценка на дисертационния труд

Обсъжданият дисертационният труд е написан на 94 страници с оптимално съотношение на съставните му части и по общоприетия модел включва следните основни раздели: Литературен обзор (21 стр.), Цел и задачи, Материал и методи (12 стр.), Собствени резултати (14 стр.), Дискусия (10 стр.), Изводи и Приноси (2 стр.). Илюстративният материал включва 3 таблици и 16 фигури. Използвани и цитирани са 260 литературни източници, като библиографията е номерирана по азбучен ред, което е общоприетия стандарт и улеснява справките на читателя. Преобладаващата част от цитираните статии и монографични издания са публикувани през последните 10 години.

Работата започва със стегнат, целенасочен литературен обзор, осветляващ детайлно фундаменталните познания, касаещи развитието на $\alpha\beta$ T-лимфоцитите, генезата на TRECs, произхода и супресивните механизми на Tregs и епигенетичната им регулация. Имайки пред вид, че дисертационният труд освен фундаментален, има и клиничен аспект, логично и изчерпателно в литературния обзор е включен раздел, озаглавен „Неизяснен инфертилитет, повтарящи се спонтанни аборти (ПСА) и асистирани-репродуктивни технологии (АРТ). Представени са и известните до сега фундаментални и клинични данни относно ролята на Tregs при изграждането на имунен

толеранс преди и по време на бременността. Тяхното подробно описание подчертава още повече приноса на дисертационния труд за изясняване на механизмите, водещи до отключване на толеранс при протичането на нормалната бременност при човека.

Целта на дисертационния труд е “проучване значението на естествените регулаторни Т-клетки за развитие на бременност при човека“. Във връзка с нея ясно и целенасочено са формулирани **4 задачи**, които обхващат задълбочено проучване и прилагане на методи, позволяващи сравнителен анализ на естествените регулаторни Т-клетки и наивните Т-клетки при здрави лица и пациентки, оценка на тимусната функция и постстимулна пролиферация при пациентки с неизяснен инфертилитет и ролята на ендокринната среда върху генната експресия на транскрипционни гени.

Разделът за използвания **клиничен материал** включва представянето на две изследвани групи жени в репродуктивна възраст: пациентки (n=25) - жени с неизяснен инфертилитет, една част от които с неуспешни АРТ процедури (n=22) и такива с повтарящи се спонтанни аборти в 1-вия триместър (n=5). Здравите контроли (n=51) са разделени на две подгрупи - нераждали (n=17) и раждали жени (n=34). Считам, че групата на пациентите е описана непълно, не става ясно след кои изследвани известни рискови фактори за инфертилитет, същият е определен като „неизяснен“. Броят на пациентите в описаните подгрупи не е голям, което позволява представяне на повече клинична информация, която би предала по-голяма клиничната значимост на получените резултати.

Методичният подход е комплексен и адекватен на поставената цел. Той се основава на съвременни, високо информативни имунологични и молекулярно-генетични методи, част от тях, приложени в сътрудничество с престижни лаборатории. Методите включват: Проточна цитометрия - повърхностно и вътреклетъчно оцветяване; PrimeFlow (eBioscience™) - *in situ* хибридизационен метод, съчетаващ branched DNA технология и проточна цитометрия; TRECs анализ, извършен в „Лаборатория по цитокини и вирусни инфекции“, INSERM U1016, под ръководството на д-р Реми Шение (спечелен грант на Европейското дружество по имунология); Генетичното изследване за проследяване количествената експресия на *FOXP3* и *EZH2* („Лабораторията по молекулярна генетика“, Институт по Молекулярна биология „Акад. Румен Цанев“ – БАН) в присъствие на ин-витро стимулиращ фактор – прогестерон и in-vitro

стимулиране през Т-клетъчния рецептор, с магнитни биджета (DynaBeads, ThermoFischer). Статистическата обработка на данните е извършена с подходящи за целите на проучването програма (GraphPad Prism 7.0.) и тестове: за търсене на разлики между три групи са използвани параметричен post-hoc LSD тест (one-way ANOVA) и непараметричен post-hoc Dunn тест (Kruskal-Wallis), а за сравнението на две - Mann-Whitney U-тест; за установяването на асоциация между два отделни параметъра в групите е използван непараметричен Spearman's корелационен индекс (r^2) последван от регресионен анализ (R^2).

Внимание заслужава факта, че докторантът използва самостоятелно и много компетентно методичните подходи при обработването на пробите и интерпретирането на резултатите, както и при тяхната статистическа обработка.

Оценка на собствените резултати

Резултатите са систематизирани на основата на 4-те зададени и логично свързани задачи, произтичащи от основната цел.

Основополагащи са резултатите от прилагане на целесъобразен флуоцитометричен подход за разграничаване на nTregs в периферията от общия регулаторен Т-клетъчен пул. Предложеният от докторанта алгоритъм за определяне на nTregs е подходящ и удобен метод за тяхното изследване не само с научни цели, но и в клиничната практика. Прилагайки алгоритъма за фенотипно определяне, докторантът установява значително по-ниски стойности на nTregs при 19 от пациентките спрямо 42 жени от здравите контроли, което предполага отклонения в имунния толеранс при пациентките. За потвърждение на направеното предположение, докторантът сравнява популациите на наивните конвенционални CD4⁺ Т-клетки (nCD4) чрез изследване на тяхната основна субпопулация - не-регулаторни (CD45RA⁺FOXP3⁻) Т-клетки при пациентките и здравите контроли. Установеният значително понижен процент при пациентите спрямо контролите е още едно доказателство за променен имуен толеранс при пациентките.

Задълбочавайки своето проучване в насока изясняване етиопатогенезата на установения променен имуен толеранс при изследваните пациентки, докторантът се насочва към изследване на фактори, свързани с количествената динамика на наивните Т-клетки в периферията. Един от тях е продукцията на нови клетки, което провокира

изследване на тимусната функция и екстратимусната пролиферация чрез количествен анализ на T-cell Receptor Excision Circles (TRECs) - златният стандарт за изследване на тимусната функция и пост-тимусната Т-клетъчна пролиферация. Изследването на sjTRECs показва значително по-ниско количество при раждалите контроли в сравнение с останалите групи и липса на статистически значими различия между групата на пациентките и нераждалите контроли. Т.к. количеството на sjTRECs се повлиява предимно от промените, настъпили в периферията и в по-малка степен от тимусната функция след пубертета, докторантът прави логичното заключение за наличие на повишена Т-клетъчна пролиферация в групата на раждалите жени. Потвърждаването на тези данни продължава с допълнителен анализ на CD45RA⁺CD3⁺ клетките (nCD3), като носители на най-много TREC молекули в периферията, който установява най-висок процент на nCD3⁺ в групата на нераждалите контроли. Последващ анализ на пролиферативната активност на наивните CD3⁺Т-клетки, използващ Ki67, участващ в организирането на хромозомите по време на митозата, показва значително по-високи стойности на процента на Ki67⁺ клетки в CD3⁺CD45RA⁺ популацията при раждалите контроли в сравнение с нераждалите. При раждалите контроли, изследването установява повишен процент на Ki67⁺ в конвенционалните и регулаторни nCD4⁺ Т-клетки, но различията между групите не са статистически значими.

Докторантът изказва хипотезата, че вероятно съществува механизъм, отговорен за поддържането на определено количество nTregs и nCD4 в периферията, което при пациентките е нарушено. В подкрепа на тази хипотеза е последващото изследване на тимусната функция - проследяване на интратимусната пролиферация чрез анализ на Sj/ β TRECs съотношението, който показва хетерогенно разпределение и в трите групи, високи нива при пациентките, но липса на статистическа достоверност между групите. Независимо от това, от събраните данни при проучването върху Sj/ β TRECs, докторантът прави извода, че при пациентките се наблюдава повишена тимусна функция в сравнение с нераждалите контроли. По отношение на възрастово-зависимите различия, статистическата обработка на данните установява ясно изразена негативна корелация между възрастта на пациентките и количеството на sjTRECs.

С помощта на PrimeFlow, на ниво единична клетка, при ограничен брой изследвани лица, е проследена експресията на метилтрансферазата EZH2, която участва в поддържането на основните функционални особености на регулаторни и конвенционални Т-клетки. Най-високи стойности на EZH2mRNA⁺ Tregs се установяват

при здравите нераждали контроли - двойно по-високи в сравнение с пациентките. За съжаление, малкият брой на проби в групите, не позволява приложение на сравнителен анализ за отчитане на статистически достоверни различия. Изследването на процента на $EZH2mRNA^+FOXP3-CD4^+$ Т-клетки установява по-нисък процент при пациентките спрямо раждалите контроли, но не и спрямо нераждалите, което предполага различна функционална активност на регулаторните и конвенционални Т-клетки. Тези данни насочват към последващото изследване – оценка на промените в експресията на *EZH2* в ин-витро стимулационни модели, като получените резултати показват различна динамика в изследваните групи. Разработен от докторанта ин витро модел за изследване на вероятното директно ендокринно действие върху експресията на *EZH2* и *FOXP3* върху периферните Т-клетки използва стероидния хормон прогестерон, който има важна имуномодулаторна роля по време на бременността. Само при една от здравите раждали контроли се наблюдава значително повишена генната експресия на *EZH2* и *FOXP3*, а при нераждалите контроли се установява проба с повишена експресия на *EZH2*, но не и на *FOXP3*. Не е установена положителна промяна на изследваните гени в групата на пациентките, но присъствието на прогестерон в средата има и инхибиращ ефект върху експресия на изследваните от гени при три лица, независимо от груповата им принадлежност, което свидетелства за индивидуални различия.

Получените резултати са обстойно, обективно и критично обсъдени в **Дискусията**. Там още веднъж се обосновава причинно-следствената връзка между процесите, нарушаващи хомеостазата в периферията и необходимостта от прилагането на подходящ алгоритъм за изследване на Tregs. Анализира се предложени собствени, различен методичен алгоритъм и получените резултати се сравняват с тези на други автори, като по този начин се обективизират приносите на тази дисертация.

Основните 6 **извода** са ясно и точно формулирани и произтичат от получените собствени данни, предоставящи нови доказателства и различен подход към процесите, свързани с поддържането на имунен толеранс в периферията, свързан с бременността.

Оценка на приносите

Приносите са формулирани в 5 точки и коректно отразяват получените резултати.

Оригинален характер имат следните приноси:

- ❖ Използваният алгоритъм за фентотипен анализ на nTregs може да бъде използван с диагностична цел при жени с репродуктивни неуспехи от неизяснен характер.
- ❖ Получени са оригинални данни за периферната и интратимусната пролиферация посредством количествено измерване на TREC молекулите в периферна кръв при раждали жени и пациентки с неизяснен инфертилитет.
- ❖ Представени са доказателства, които подкрепят хипотезата за настъпили дълготрайни изменения в периферната Т-клетъчна популация в резултат от бременността.
- ❖ Въведен е нов методологичен подход за анализ на генната експресия на ниво единична клетка базиран на флоуцитометрия.

Принос с потвърдителен характер:

- ❖ Представени са доказателства за нарушен Т-клетъчен имунен толеранс при жени с неизяснен инфертилитет, вкл. ПСА.

Научната продукция на докторанта включва: 2 публикации в реферирани международни списания с общ Импакт фактор 1.664. Представени са данни за 7 участия с доклади и презентации в 3 международни и 4 български научни форуми. Докторантът е участвал в разработването на три одобрени научни проекта:

Проект № ДН03/4-2016 на Фонд "Научни изследвания,, Република България, с ръководител Доц. д-р Велислава Терзиева, дм.

Персонален грант предоставен от Европейската федерация на имунологичните дружества- Immunology letter (EFIS-IL).

Проект № ДФНП 174 по „Програма за подпомагане на младите учени в БАН –2016 г.“ (МОН).

Заклучение:

Оценявайки по достойнство дисертационния труд – неговата актуалност, използваните съвременни методи, получените резултати и приносите, както и професионалните и изследователски умения на докторанта, напълно убедено давам

положително становище и предлагам на Научното жури за защита на дисертационния труд също да гласува положително за присъждане на образователната и научна степен “Доктор” на Андрей Георгиев Величков.

Изготвила рецензията:

Доц. Д-р Емилияна Конова, д.м.

29. 04. 2021 г.